HE 158/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle työaikalaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Elina Pylkkänen

PALKANSAAJIEN TUTKIMUSLAITOS

Yleistä

- Työajan sääntelyllä on merkittäviä sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia vaikutuksia
- Ehdotus rakentuu EU:n työaikadirektiiveille ja aikaisemmille EU tuomioistuimen ratkaisuille
- Lain soveltamisalaa laajennetaan ja yhdenmukaistetaan
- Tarkoitus lisätä joustavuutta työntekijän ja –antajan välisessä sopimisessa
- Laki olisi vähimmäispakottava
- Liukuvasta työajasta sopiminen
- Ajasta ja paikasta riippumattoman työn määritelmä ja ehdot
- Joustotyöajan käyttöönotto perustuu osapuolten väliseen luottamukseen
- Työaikapankin laajennus kattamaan työntekijöitä
- Joustavat työaikajärjestelyt ja helpottamaan työn ja yksityiselämän yhteensovittamista

Suomen tilanne

- Meillä on kansainvälisesti verrattuna varsin joustavat työehtosopimusten työaikasäädökset sekä työaikalaki: työajoista sovitaan yhä useammin paikallistasolla
- **Työnantajalähtöiset joustot**: ylityö sekä ilta-, yö-, viikonloppu- ja vuorotyö sekä 0-tuntisopimukset
- **Työntekijälähtöiset joustot**: joustava työaika, osa-aikatyö sekä pidemmät hoito- ja opiskeluvapaat, osa-aikaeläke
- Suomi kuuluu Euroopan kärkimaihin sekä työntekijä- että työnantajalähtöisissä työaikajoustoissa
  - Iltatyötä tekevien osuus 56 % palkansaajista (Euroopan korkein)
  - Yötyötä tekevien osuus 24 %
  - Myös työntekijälähtöisissä työaikajoustoissa Suomi on kv. Kärkeä
  - 80 % mikroyrityksiä suuremmista toimipaikoista tarjoaa työntekijöilleen työaikajoustoa (liukuva työaika, työaikapankki), kun EU-maissa osuus oli 56 % (v. 2009)
  - 65 % antaa työntekijöille mahdollisuuden hyödyntää tuntikertymää kokonaisina vapaapäivinä (EU keskiarvo 29 %)

Joustotyöaika

- Ajasta ja paikasta riippumattomassa työssä
- Työnantajan ja –tekijän väliseen luottamukseen perustuva työaikajärjestely
- Kun kyse on työstä, joka ei ole aikaan ja paikkaan sidottu ja kun työnantaja ei välittömästi ohjaa eikä valvo työntekijää työsuhteessa
- Edellyttäen ettei sovellettavassa työehtosopimuksessa ole käytön estävää määräystä (eli rajoitetumpaa kuin liukuvan työajan käyttö, josta voidaan aina työehtosopimuksen estämättä sopia)
- Koskee lähinnä asiantuntijatyötä, jolloin vaikutukset eivät ole suuria, sillä työajan jousto ja etätyö ovat jo käytössä tällä ryhmällä (neljännes palkansaajista)
- **Vaikutukset olisivat merkittävämpiä**, mikäli työajan joustoja saadaan laajennettua sellaisille ammattialoille, jossa työajan joustot eivät vielä ole käytössä
- Työntekijä voi tehdä työtä sunnuntaina, ja työstä maksetaan tällöin korottamatonta palkkaa (edellyttää vapaaehtoisuutta), mutta on tärkeää varmistaa ettei tällä kierretä sunnuntaityötä koskevia määräyksiä (sunnuntaityökorotus)

Liukuva työaika ja työaikapankit

- Työaikapankin käyttöönotto niilläkin aloilla, joilla ei ole työehtosopimusta tai siinä ei ole työaikapankkimääräyksiä
- Muutoksia ehdotetaan myös liukuvaan työaikajärjestelyyn, työantajan ja –tekijän oikeuteen sopia keskimääräisen työajan järjestelyistä
- Huomattava, että kaikilla ei ole samanlaista mahdollisuutta päästä joustavien työaikajärjestelyjen piiriin: sekä liukuvan työajan että työaikapankin käyttö on vaikeaa, jos työ vaatii jatkuvaa läsnäoloa

Jaksotyö ja yötyö

- Vastaamaan paremmin työmarkkinoiden tarpeita: laajennetaan näiden käytön mahdollisuuksia
- Työnantajalähtöisiä työajan joustomuotoja
- Suomi on jo kärkimaita yötyön käytössä
- Riittävistä lepoajoista on erityisen tärkeää huolehtia, koska yö- ja vuorotyö heikentävät työntekijöiden terveyttä
- Työmarkkinoiden rakenteelliset tekijät
  - Työvoiman ikääntyminen aiheuttaa jo lähtökohtaisesti huolta työvoiman terveydentilasta: yö- ja vuorotyöllä on negatiivisia vaikutuksia ikääntyneiden työntekijöiden terveyteen
  - Ikääntyneempien on vaikeampi sopeutua työaikojen jatkuvaan muutokseen
  - Elinkeinorakenne myös tärkeä: palvelu- ja terveyssektorin koko kasvussa: tehdään paljon fyysisesti ja henkisesti raskasta yö- ja vuorotyötä, naisten asema?
  - Matala sosioekonominen asema ja terveyskäyttäytyminen
- Terveysvaikutusten huomioiminen tärkeää, koska muutokset voivat johtaa ennenaikaiseen eläköitymiseen ja vetäytymiseen työmarkkinoilta
- Yksilökohtaista vaihtelua lepotaukoihin
- Vapaaehtoisuus tärkeää työaikajoustoista sopimisessa

Tutkimustieto

- **Työntekijälähtöisillä työaikajoustoilla** on positiivinen vaikutus työntekijöiden työtyytyväisyyteen ja työhyvinvointiin
- Havaittu olevan positiivinen yhteys organisaatioiden menestykseen
- Kaikilla ei ole taitoja suunnitella omaa aikaansa, jolloin voi kuitenkin johtaa työ- ja perhe-elämän välisiin konflikteihin
- Etätyö ja joustavat työajat voivat tosin vaikeuttaa työn seurantaa sekä työntekijän hyvinvoinnin seurantaa, ja työajan valvontaa
- Toimihenkilöasemassa olevilla on parempi mahdollisuus työntekijälähtöisiin joustoihin verrattuna työntekijäasemassa oleviin
- **Työnantajalähtöiset joustot** korreloivat negatiivisesti palkansaajien kokeman työhyvinvoinnin kanssa
- Työvuorojen ja työajan sijoittuminen epäsosiaalisiin aikoihin voi tutkimuksen mukaan heikentää työn ja muun elämän yhteensovittamista, mikä vähentää työtyytyväisyyttä ja –hyvinvointia
- Yö- ja vuorotyöllä on selkeitä negatiivisia vaikutuksia työntekijöiden terveyteen
- Vanhemmat työntekijät kokevat normaalin työajan itselleen tärkeämmäksi kuin nuoret työntekijät
- Työaikalain muutos lisää lepoajan joustavuutta tiekuljetusalan työntekijöillä

Lakimuutokset edellyttävät jatkuvaa seurantaa

- Mitä vaikutusta työurien pituuteen, jos sovelletaan työajan joustomahdollisuuksia kaikkiin työntekijöihin kaavamaisesti, eikä vapaaehtoisuuteen perustuen
- Vaihtelevaa työaikaa tekevien ja muiden osa-aikatyöntekijöiden asema: jos asetetaan eriarvoiseen asemaan 0-tuntisopimuslaiset (vaihtelevaa työaikaa tekevät) ja muut osa-aikatyöntekijät (oikeus lisätyöstä kieltäytymiseen)
- Voiko johtaa siihen, että työnantaja siirtää työntekijät työskentelemään kotiin?
- Kilpailutetaanko työntekijöitä? Ketkä ovat valmiita joustamaan
- Kuinka etätyötä voidaan luotettavasti seurata?
- Häviävätkö sunnuntaikorvaukset, jos joustoja sovelletaan venyttäen?
- Lepoajat: Majoitus- ja ravitsemusalan työtehtävät kuormittavat työntekijää henkisesti ja fyysisesti, tuovatko lyhyet tauot riittävän levon ja elpymisen työpäivän aikana